



Timo Salminen

A. M. Tallgren ja Mustanmeren arojen pronssikausi: *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux* -teoksen syntyprosessi ja ilmestymisen jälkeinen keskustelu

A. M. Tallgren julkaisi vuonna 1926 monografian *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux*, joka käsittelee Mustanmeren arojen (Ukrainan) pronssikautta. Tämä artikkeli selvittää teoksen syntyprosessia sekä sitä keskustelua, jota Tallgren kollegoineen kävi kirjasta sen ilmestymisen jälkeen. Ukrainan pronssikausi oli Tallgrenille osa toisaalta Keski-Venäjälle ja toisaalta Kaukasukselle liittyvää ongelmakenttää, jota hän oli tarkastellut jo väitöskirjassaan 1911. Aineiston hän keräsi pääasiassa vuonna 1925 Neuvostoliittoon tekemällään matkalla ja kävi tulkinnoista keskustelua useiden sikäläisten kollegoidensa kanssa. Tutkimuksessaan Tallgren piti Ukrainan arojen merkittävimpänä kulttuuriyhteytenä yhteyttä Unkarin ja Traakian suuntaan toisin kuin aiemmat tutkijat, jotka olivat korostaneet itäisiä vaikutteita. Kirja herätti ilmestymisensä jälkeen jonkin verran kommentteja, joista useimmat nousivat melko suppeista alueellisista näkökulmista. Yleisluonteisempaa palautetta Tallgren sai lähinnä Aleksandr Spitsyniltä ja Mihail Hudjakovilta. Kronologista keskustelua hän kävi myös Mihail Rostovtsevin kanssa.

A. M. Tallgren och bronsåldern i Svarta havets stäpper: Verkets *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux* födelseprocess och diskussionen som följde dess utkomst

A. M. Tallgren publicerade år 1926 monografien *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux* vilken rör bronsåldern i Svarta havets stäpper (Ukraina). Den här artikeln utforskar verkets födelseprocess samt den diskussion som Tallgren och hans kollegor förde om verket efter dess utkomst. För Tallgren var Ukrainas bronsålder en del av ett problematiskt fält kopplat å ena sidan till Centrala Ryssland och å andra Kaukasus, vilket han hade granskat redan i sin doktorsavhandling 1911. Han samlade materialet huvudsakligen under sin resa till Sovjetunionen år 1925, och förde diskussion rörande sina tolkningar med flera av sina kollegor därifrån. Tallgren ansåg i sin forskning att Ukrainas stäpper varit en synnerligen betydande kulturförbindelse i riktning av Ungern och Thrakien, i motsats till tidigare forskare som betonat influenserna österifrån. Boken väckte en del kommentarer då den släpptes, varav de flesta var grundade i rätt snäva spatiala synvinklar. Mer generell kritik fick Tallgren närmast av Aleksandr Spitsyn och Mihail Hudjakov. Han diskuterade även kronologi med Mihail Rostovtsev.

Timo Salminen: A. M. Tallgren ja Mustanmeren arojen pronssikausi: *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux* -teoksen syntyprosessi ja ilmestymisen jälkeinen keskustelu. *Muinaistutkija* 3/2023: 36–48.
<https://doi.org/10.61258/mt.131138>

Artikkelin tavoitteet

Aarne Michaël Tallgrenin teos *La pontide pré-scythique après l'introduction des métaux* (Tallgren 1926) kuuluu hänen merkittävimpien julkaisujensa joukkoon. Tutkimus käsittelee Mustanmeren arojen (Ukrainan) pronssikautta. Tallgren kokosi teoksen materiaalin pääasiassa vuonna 1925 Neuvostoliittoon tekemälleen matkalla, vaikkei hän silloin vierailutkaan Mustanmeren rannikolla kuten oli alkuaan aikonut (Kivikoski 1960: 48–49; Salminen 2014: 104–106). Teos ilmestyi *Eurasia Septentrionalis Antiqua* -sarjan ensimmäisenä julkaistuna nitteenä, jolle Tallgren kuitenkin antoi numeron II, ilmeisesti, koska halusi ykkösniteeksi usean tutkijan artikkeleista kootun numeron. Vuonna 1927 Tallgren julkaisi suomenkielisen artikkelin, johon hän tiivisti ranskankielisen monografiansa tulokset (Tallgren 1927).

Tässä artikkelissa tarkastellaan kysymystä siitä, miten ja millaisten arkeologisten kysymyksenasettelujen ja linkkien kautta Mustanmeren seutu nousi merkitykselliseksi Tallgrenin arkeologisessa tuotannossa ja toiminnassa, millainen prosessi johti tuon teoksen syntyyn, minkä verran tiedetään taustalla olleesta tutkijoiden keskustelusta ja yhteistyöstä, ja millaisen vastaanoton teos sai.

”La Pontide” -teoksen kysymyksenasettelut ja keskeiset tulokset

”La Pontide” -teoksen keskeisenä teemana ja selvittelyn kohteena on Mustanmeren arojen kupari- ja pronssikauden kulttuurikehitys ennen skyyttien saapumista. Tallgren viittaa teoksensa ensimmäisessä luvussa Mihail Ivanovitš Rostovtsevin (1870–1952), Max Vasmerin (1886–1962), Max Ebertin (1879–1929), Julius Ailion (1872–1933) ja Vere Gordon Childen (1892–1957) tuoreisiin tutkimuksiin (Tallgren 1926: 5). Lisäksi hän nostaa esiin useita jonkin verran varhaisempia Venäjän keisarikunnassa vaikuttaneita tutkijoita ja heidän julkaisujaan, myös suomalaisen Johan Reinhold Aspelinin

(1842–1915). Oman aikansa parhaana Ukrainan arkeologisen materiaalin tuntijana Tallgren pitää Nikolai Jemeljanovitš Makarenkoa (1877–1938) (Tallgren 1926: 9–13). Aiemmassa tutkimuksessa oli erotettu erilliset kivi-, kupari- ja pronssikaudet, ja esimerkiksi Childe oli pitänyt Etelä-Venäjän pronssikauden kulttuurista merkitystä huomattavana (Tallgren 1926: 12; Childe 1925: 138–151). Siksi Tallgren määrittä omaksi tutkimuskohteekseen ja -ongelmakseen arojen kulttuuritilan metallien käyttöönotosta skyyttiläis-kreikkalaisen kulttuurin saapumiseen asti, vaiheen, jota hän nimitti paleometallikaudeksi ja jonka hän katsoi päättyvän noin 700 eaa. Kauden alkua hän piti vaikeampana ajoitettavana, koska kivi-kupari- ja pronssikauden ilmiöt jatkuivat varsinaisen kupari- ja pronssikauden puolelle asti, mutta sijoitti sen kuitenkin vuoden 2000 vaiheille. Maantieteellisesti alue alkoi Bessarabiasta (nyk. Moldova) lännessä ja ulottui Volgalle entiseen Saratovin kuvernementtiin asti. Joitakin samaan kulttuuripiiriin kuuluvia ilmiöitä hän havaitsi vielä entisessä Samaran kuvernementissäkin – Tallgren määrittää tutkimusalueensa entisen keisarikunnan aikaisten kuvernementtien mukaan. Tämän lisäksi Tallgren tarkastelee tutkimuksessaan, mutta täydellisyyteen pyrkimättä, Kaspian- ja Mustanmeren välistä aluetta, Terekkin, Stavropolin ja Kubanin ympäristöä Kaukasuksella (Tallgren 1926: 12–14).

Mustanmeren aroihin liittyvät esihistorialliset kokoelmat olivat hajallaan eri museoissa Kiovassa, Jekaterinoslavissa (nyk. Dnipro), Varsovassa, Leningradissa (nyk. Pietari), Moskovassa, Lwówissa (nyk. Lviv), Kriakovassa, Harkovassa, Hersonissa, Odessassa, Simferopolissa, Pultavassa, Voronežissa, Saratovissa, Novotšerkasskissa, Izjumissa ja muualakin (Tallgren 1926: 6–8). Oletettavasti tämä järjestys, jossa Tallgren kaupungit ja museot luettelee, on samalla hänen käsityksensä niiden tärkeysjärjestyksestä, sillä siitä hän ei esitä arvioita muualla.

Tallgren tulkitsee varsinaisen metallikauden alkaneen Mustanmeren aroilla vuosien 1800–1500 eaa. tienoilla; sen taustalla Tallgren



Fig. 1. Musée Historique d'Ukraine dit de Chevtchenko à Kiev.



Fig. 2. Musée d'Ékatérinoslav.

Kuva 1. Kiovan ja Jekaterinoslavin (nyk. Dnipron) museot Tallgrenin teoksen kuvituksessa. Tallgren 1926: Fig. 1, 2.

näkee olleen uuden väestön siirtyminen alueelle. Hän huomauttaa analyysinsä oikeellisuuden riippuvan ratkaisevasti relatiivisen kronologian täsmällisyydestä. Avainkysymys oli suhde Kubanin kuparikauteen Kaukasuksella, ja sen Tallgren ajoittaa kolmannelle vuosituhannelle ja Euroopan kuparikauden alun vuoden 2000 eaa. paikkeille. Pronssikausi olisi Tallgrenin mukaan alkanut aroilla vuosien 1200–1000 eaa. vaiheilla. Ukrainan alueen pronssikulttuuri oli huomattavan erilainen kuin Donin ja Orenburgin orientaalin, sarmaattilainen kulttuuri. Osa esinemuodoista oli itsenäisiä, paikallisia, mutta osa osoitti yhteyksiä etenkin

Tonavan-maiden suuntaan. Voimakas vaikutus Unkarin ja Traakian suunnasta on Tallgrenin mukaan osoitus uuden väestön siirtymisestä siltä alueelta Ukrainan aroille, ja hän pitää tuota väestöä Herodotoksen mainitsemina kimmeriläisinä (Tallgren 1926: 216–221). Pohjoisen metsävyöhykkeen vaikutus Ukrainan arojen pronssikauteen ei ollut Tallgrenin mukaan merkittävä (Tallgren 1926: 221). Arokulttuurissa oli silti myös itäisiä vaikutteita, vaikka se olikin suuntautunut länteen. Aiemmassa tutkimuksessa Aspelin, Sophus Müller (1846–1934) ja Vasili Aleksejevitš Gorodtsov (1860–1945) olivat korostaneet nimenomaan itäisiä yhteyk-

siä (Tallgren 1926: 221–222). Gorodtsovin analyysi oli kohdistunut etenkin Tripoljen kulttuuriin (Gorodtsov 1910: 133–151). Merkittävä muutos tapahtui vuoden 700 eaa. paikkeilla iranilaisperäisten skyyttien saapuessa aroille. Tallgren käsittelee myös Ukrainan skyyttiläisen kulttuurin luonnetta ja eläintyylin¹ juuria erityisesti Kaukasiassa ja Armeniassa. Tässä yhteydessä hän viittaa jo useisiin toisiin tutkijoihin, jotka olivat kirjoittaneet samasta aihepiiristä. Mustanmeren arojen kulttuurista merkitystä Tallgren pitää teoksensa lopuksi yleisinhimillisenä (Tallgren 1926: 222–227).

Miksi Ukrainan arojen pronssikausi?

Alun perin Tallgrenin huomion kiinnitti Ukrainan alueeseen hänen pyrkimyksensä määrittää Fatjanovon kulttuurin asemaa osana Venäjän alueen kuparikautista kulttuurikehitystä. Se taas oli osa laajempaa luoteisen Venäjän kupari- ja pronssikauden analyysiä, jonka keskeiset tulokset Tallgren julkaisi väitöskirjassaan vuonna 1911 ja myöhemmän Ananjino-periodin osalta sen jatko-osassa vuonna 1919 (Tallgren 1911; 1919). Hän kiinnitti silloin huomiota Etelä-Venäjän kuparikautisista kurgaaneista löydettyihin punamultahautauksiin. Niitä tunnettiin Kaukasukselta Kiovan seudulle saakka. Erityisesti Tallgren viittasi Gorodtsovin kaivauksiin Izjumin ja Bahmutin seuduilla. Lisäksi hän kiinnitti huomiota pelkästään Donin ja Donetsin varsilta löydettyihin katakombihautoihin, joita sekä Gorodtsov että Aleksandr Andrejevitš Spitsyn (1858–1931) pitivät eri kansalle kuuluvina kuin kurgaaneja (Spitsynin tulkinnasta tarkemmin, ks. alla). Gorodtsovin käsityksen mukaan katakombeista löydetty saviastiat olivat Fatjanovon ja suomalaisten neoliittisten astioiden kaltaisia. Tallgren oletti Fatjanovon kulttuurin alkuperän olevan lännessä, Keski-Euroopassa, sillä samankaltainen keramiikka (Bernburgin keramiikka ja *Kugelamphoren*) oli yleistä Saksassa. Tärkeimmät Fatjanovon analogiat olivat hänen

mukaansa Kiovan alueella, Sleesiassa ja Tanskassa. Fatjanovolla oli kuitenkin tiivis yhteys Kaukasukselle ja se oli samanaikainen Kubanin suurkurgaanikulttuurin kanssa, joka puolestaan linkittyi länteen Tripoljen kulttuurin kautta. Nämä kaikki Tallgren tulkitsti samanaikaisiksi varhaisen nuorakeramiikan kanssa. Näitä hiukan vanhempi oli hänen käsityksensä mukaan nauhakeramiikka, jonka yhteyteen hän laski myös Tripoljen kulttuurin. Absoluuttisin luvuin Tallgren päätyi ajoittamaan Kubanin noin vuoden 2000 eaa. vaiheille (Tallgren 1911: 84–87, 90–91, 206–207, 210–212, 217). Vuonna 1924 Tallgren kuitenkin oli muuttanut käsitystään niin, että nyt hän piti Fatjanovoa varhaisempana kuin Kubania. Se muodosti nyt hänelle Kubanin juuren, jolloin myös Kubanin kulttuurin perimmäinen alkuperä oli Skandinavian suunnalla. Tässä hän seurasi esimerkiksi Gustaf Kossinnan (1858–1931) tulkintoja, vaikka pitikin kokonaiskuvaa edelleen jossakin määrin epäselvänä (Tallgren 1924: 25–26). Samoihin aikoihin Gordon Childe (1925: 148–149) oli jättänyt kysymyksen siitä, oliko kulttuurivaikutus kulkenut pohjoisesta Kubanin suuntaan vai päinvastoin, odottamaan pohjois- ja keskieurooppalaisten vasarakirveskulttuurien analysointia ja varsinkin selvyyttä punamultahautojen ja Tanskan yksittäishautojen kronologiasta. Siten Ukrainan alueen esihistoria näytti tarjoavan mahdollisuuksia selittää sekä Kaukasuksen esihistoriaa että Keski-Venäjän ja läntisempien kulttuurien välistä yhteyttä. Toteutuivatko nämä odotukset?

Tallgrenin aineistonkeruu

Mitä tiedämme aineistonkeruuprosessista, jonka tuloksena oli teos Mustanmeren arojen pronssikaudesta? Fatjanovo-kulttuuria käsittelevässä artikkelissaan vuonna 1924 Tallgren totesi, että Dneprin alueen nuorakeramiikan ymmärtämiseksi ja sijoittamiseksi kulttuuriin yhteyteensä tarvittaisiin tieteellinen monografia Länsi-Ukrainan kivi-pronssikaudesta

(Tallgren 1924: 18). Mahdollisesti hän silloin alkoi jo itse suunnitella tutkimusta aihepiiristä. Ratkaiseva oli Tallgrenin vuoden 1925 Neuvostoliiton-matka. Sen tarkka ohjelma ja reitti elivät viimeiseen asti. Hänen tarkoituksensa oli osallistua arkeologiseen kongressiin Odessassa, mutta kongressi oli peruttu, ja hän päätti vasta Moskovassa lähteä kohti Kiovaa idän asemesta. Mustanmeren rannikko putosi samalla kokonaan matkaohjelman ulkopuolelle. Ukrainan alueella Tallgren kävi ilmeisesti vain Kiovassa ja Harkovassa. Matka oli silti erityisen merkittävä Tallgrenin tulevien töiden kannalta ja hänen museosta kokoamansa materiaali runsas (Salminen 2014: 104–106; Kivikoski 1960: 48).

Koko Neuvostoliiton mittakaavassa matka merkitsi Tallgrenin kontaktiverkoston laajenemista. Ennen matkaa Tallgren oli ollut Ukrainan suuntaan kirjeenvaihdossa vain kiovalaisen N. J. Makarenkon kanssa. Makarenko kuului Tallgrenin keskeisimpiin kirjeenvaihtokumppaneihin, jolta on säilynyt 38 kirjettä vuosilta 1917–1935. Hänet Tallgren myös tapasi matkallaan (Kuzminyh & Usatšuk 2016: 381–382). Vuonna 1925 Tallgrenin yhteysverkostoon tulivat uusina kontaktihenkilöinä Ukrainasta ja Mustanmeren rannikolta professori Vasil Juhimovitš Danylevyts (1872–1936) Kiovasta, Sergei Dloževski Odessasta, Arkadi Viktorovitš Dobrovolski (1885–1956) ja Irina Fabritsius (Irene Fabritius, 1882–1966) Hersonista sekä N. Ernst Simferopolista. Fabritsiusta lukuun ottamatta nämä jäivät kuitenkin kaikki lyhytaikaisiksi kirjeenvaihtosuhteiksi; Fabritsiukselta on säilynyt 19 kirjettä Tallgrenille vuosilta 1926–1932; hänen sukujuurensa olivat Suomessa (Kuzminyh & Sajenko 2023; Salminen 2014: 380–384).

Mikä merkitys kirjeenvaihtokontakteilla oli teoksen synnylle? Keiden tutkijoiden kautta Tallgrenin tiedetään saaneen materiaalia tutkimukseensa ja millaiseen taustaan heidän antamansa apu pohjautuu?

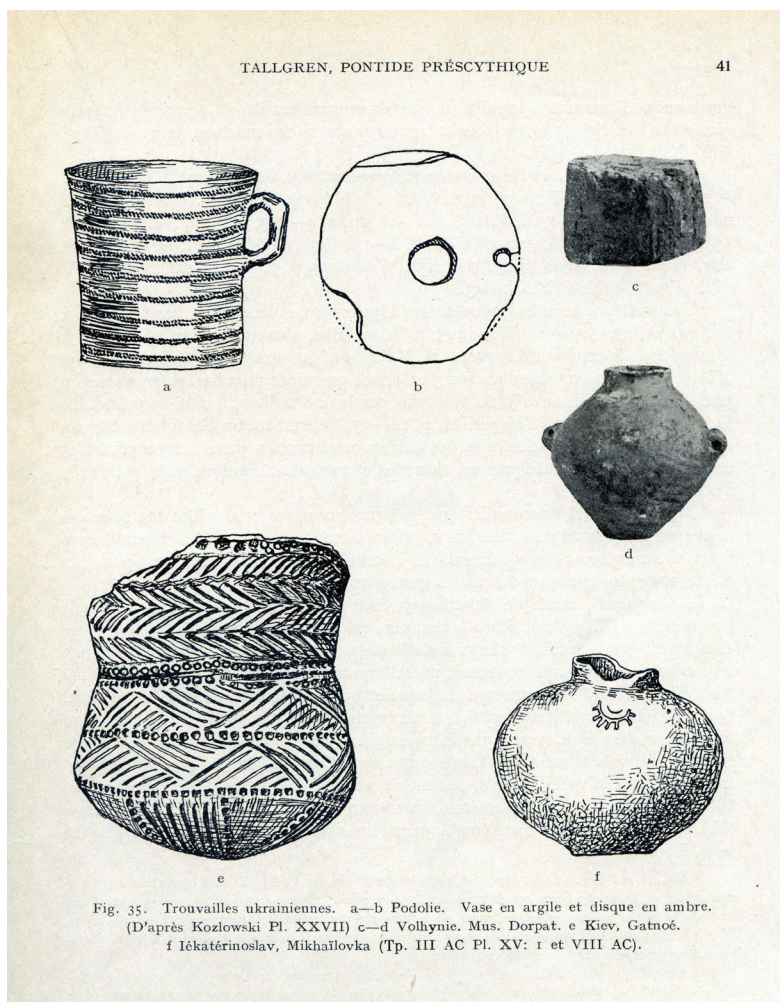
Nikolai Makarenko kirjoitti lokakuun 1925 alussa Tallgrenille eräiden esineiden valokuvaamisesta ja mainitsi samalla Vasil

Danylevytsin lähettäneen jonkin tutkimuksensa Tallgrenille. Makarenko oli kuitenkin kriittinen Danylevytsin työtä kohtaan väittäen, että tämä tunsu materiaalia vain Kiovan, Moskovan ja Leningradin museoista. Lisäksi Danylevyts ei Makarenkon mukaan pitänyt kritiikistä (KK Coll. 230 N. J. Makarenko Tallgrenille 5.10.1925). Tammikuussa 1926 Makarenko lähetti Tallgrenille *Drevnosti Pridneprovja* -julkaisun (KK Coll. 230 Makarenko Tallgrenille 9.12.1925, 28.1.1926). Hän lähetti myös Ukrainan esihistoriaa aiemmin selvitellettyjen tutkijoiden kuvia teoksen tutkimushistoriaosioon (KK Coll. 230 Makarenko Tallgrenille 28.1., 13.2., 10.5.1926; Kuzminyh & Usatšuk 2016: 385).

Krimin löydöistä Tallgrenille lähetivät kuvia ainakin N. Ernst Simferopolista (KK Coll. 230 N. Ernst Tallgrenille 3.2.1926) ja Arkadi Dobrovolski Hersonista (KK Coll. 230 A. Dobrovolski Tallgrenille 11.4., 12.5., 21.8.1926). Yksittäisiä esineitä koskevaa keskustelua ja tiedonhankintaa tapahtui muistakin suunnista. Säilynyt on ainakin itävaltalaisen Adolf Mahrin (1887–1951) kirje, jossa hän kirjoittaa Hersonista löytyneen kypärän vastineista Transilvaniasta ja Bosniasta (KK Coll. 230 Adolf Mahr Tallgrenille 23.2.1926).

Fatjanovon kulttuuri ja sen suhde varsinkin Kaukasukselle muodostivat Tallgrenille sekä oman itsenäisen tutkimusongelmakenttänsä että osan hänen hahmottelemaansa Ukrainan pronssikauden kehystä. Siihen liittyy myös se aineistoinformaatio, jota Dmitri Nikolajevitš Eding lähetti Tallgrenille Rostovin järven löydöistä (KK Coll. 230 D. N. Eding Tallgrenille 1.11.1925) ja Aleksandr Jakovlevitš Brjusovin (1885–1966) lähettämät leimakoristeista keramiikkaa ja etenkin Fjodorovon löytöä koskevat tiedot (KK Coll. 230 A. J. Brjusov Tallgrenille 26.11., 20.12.1925, 6.1.[1926]).

Tulkinnoista Tallgren keskusteli työnsä valmisteluvaiheessa ainakin Mihail Rostovtsevin, Mihail Georgijevitš Hudjakovin (1894–1936) ja Aleksandr Spitsynin kanssa. Rostovtsevin kanssa käyty ajatustenvaihto koski kaukasialaisen Maikopin kulttuurin ajoitusta, jonka Rostovtsev sijoitti kolmannen vuosi-



Kuva 2. Ukrainan pronssikauden löytöjä eri museoiden kokoelmista Tallgrenin teoksen kuvituksessa. Tallgren 1926: Fig. 35.

tuhannen loppuun tai toisen alkuun vedoten Troijan analogioihin sekä Egyptiin ja Babyloniaan. Koska vanhat muodot hänen mukaansa pysyivät pitkään käytössä Kaukasuksella, tämä selitti myös Boris Vladimirovitš Farmakovskin (1870–1928) esittämät heitteläiset vastineet (KK Coll.230 M. I. Rostovtsev Tallgrenille 5.10.1925). Hudjakovin kanssa käyty tulkintakeskustelu koski Fatjanovon kulttuurin ajoitusta ja siihen liittyviä ilmiöitä Kaukasuksella (KK Coll.230 M. G. Hudjakov Tallgrenille 5.10.1925). Hänen kauttaan Tallgren sai tar-

jolle ESAa varten myös leningradilaisen Lev Adolfovits Dintsesin (1895–1948) lyhyen kirjoituksen eräästä Tripoljen kulttuurin löydöstä. Tallgren ei kuitenkaan julkaissut sitä vaan on ilmeisesti jäänyt odottamaan laajempaa, samaa aihepiiriä käsittelevää artikkelia. Dintses kiitti Tallgrenia joulukuussa 1925 Tripoljen kulttuuria käsittelevistä kirjoista, jotka tämä oli lähettänyt hänelle Hudjakovin kautta (KK Coll. 230 L. A. Dintses Tallgrenille 8.12.1925; Kuzminykh & Usatšuk 2016: 385–386).

Aleksandr Spitsyn kirjoitti Tallgrenille väestöstä, joka hänen mukaansa oli rakentanut Kubanin, Donin, Taurian, Jekaterinoslavin ja etenkin Harkovan kuvernementtien kurgaanit. Spitsynin mielestä kyseessä oli erillinen heimo, joka oli saapunut alueelle myöhemmin ja jolla ei ollut yhteyttä alueen varhaisempien kammiohautojen rakentajiin. Hän lähetti samalla myös tietoja esineistä (KK Coll. 230 A. A. Spitsyn Tallgrenille 29.11.1925). Skytityksymyksestä Tallgrenille kirjoitti myös Viktor Fjodorovitš Smolin (1890–1932) (KK Coll. 230 V. F. Smolin Tallgrenille 15.10.1925).

Kokonaiskuvaa kirjan syntyprosessista ei ole mahdollista muodostaa, sillä lähteet ovat sirpaleisia. Säilyneet kirjeet kuitenkin osoittavat Tallgrenin olleen valmisteluvaiheessa yhteydessä useiden kollegoidensa kanssa sekä materiaalin saamiseksi että ajatustensa testaamiseksi.

Kirjan vastaanotto Tallgrenin yhteyshenkilöiden keskuudessa

Kirja ilmestyi syyskuussa 1926. Millaisiin kysymyksiin Tallgrenin kollegat kiinnittivät huomiota teosta kommentoidessaan ja miten ne liittyivät heidän omaiin tutkimuksiinsa?

Useat kollegat kiittivät kirjasta komentoimatta sen sisältöä muuten kuin korkeintaan jollakin yleisellä toteamuksella. Yksi heistä oli kaikkein ensimmäisenä kiitoskirjeensä lähettänyt saksalainen, alkuaan Volgan-saksalaista sukua ollut mutta Berliiniin asettunut slavisti Max Vasmer (KK Coll. 230 Vasmer Tallgrenille 16.10.1926). Muita kommentoimatta kiittäneitä olivat Venäjältä Yhdysvaltoihin emigroitunut klassisen arkeologian tutkija Mihail Rostovtsev (KK Coll. 230 Rostovcev Tallgrenille 14.11.1926), puolalainen Włodzimierz Antoniewicz (1893–1973), joka tosin totesi kirjan täyttävän suuren aukon Ukrainan esihistoriassa ja olevan arvokas Puolan esihistorialle (KK Coll.230 Antoniewicz Tallgrenille 18.11.1926), moskovalaisarkeologi, paleoetnologi Boris Sergejevitš Žukov (1892–1934) (KK

Coll.230 Žukov Tallgrenille 24.11.1926), irkutskilainen, saksalaista sukujuurta ollut Berggard Eduardovitš Petri (1884–1937) (KK Coll. 230 Petri Tallgrenille 25.11.1926), N. J. Makarenko, joka samalla pyysi teosta myös K. N. Melnik-Antonovitšille (1860–?) (KK Coll. 230 Makarenko Tallgrenille 25.11.1926), moskovalainen Pjotr Petrovitš Jefimenko (1884–1969), joka tosin totesi yleisesti Tallgrenin esittämien ajatusten olevan tärkeitä ja mielenkiintoisia (KK Coll.230 Jefimenko Tallgrenille 6.12.1926), heronilainen Arkadi Viktorovitš Dobrovolski (1885–1956) (KK Coll. 230 Dobrovolski Tallgrenille 8.12.1926), odessalainen Sergei Dloževski (KK Coll. 230 Dloževski Tallgrenille 9.12.1926), moskovalainen Georgi Petrovitš Sosnovski (1899–1941) (KK Coll. 230 Sosnovski Tallgrenille 11.12.1926), pultavalainen Mihailo Jakovitš Rudinski (1887–1958) (KK Coll. 230 Rudinski Tallgrenille 27.1.1927), Siperian pronssikauden tutkija Mihail Petrovitš Grjaznov (1902–1984) (KK Coll. 230 Grjaznov Tallgrenille 27.2.1927) sekä moskovalainen paleoetnologipariskunta Tatjana Sergejevna Passek (1903–1968) ja Boris Aleksandrovitš Latynin (1899–1967) (KK Coll. 230 Passek & Latynin Tallgrenille 19.3.1927).

Suuri joukko arkeologeja nimenomaan Neuvostoliitosta kiitti siis Tallgrenia ilman sen enempää palautetta. Joitakin tutkijoilta hän kuitenkin sai myös yksityiskohdaisempia kommentteja. Pisimmin kirjoittivat Cambridgen yliopiston arkeologian Disney-professori Ellis Hovell Minns (1874–1953), joka ainoana länsimaisena arkeologina kommentoi kirjaa millään tavalla, sekä venäläiset Mihail Hudjakov ja Aleksandr Spitsyn, jälkimmäiset oikeastaan ainoina analyttisiä kommentteja esittäneinä.

Ellis Minns totesi Tallgrenille lähinnä omien tutkimustensa vanhentuneisuuden Tallgrenin ja Gordon Childen töiden rinnalla. Hän esitti kuitenkin oletuksen, että arojen entinen väestö olisi skyyttien saapuessa säilynyt ja sekoittunut tulokkaksiin (KK Coll. 230 Minns Tallgrenille 25.10.1926).

Marraskuussa 1926 Mihail Hudjakov kirjoitti Tallgrenille kiittäen siitä, että tämä oli viitanut uudessa kirjassaan hänenkin tutkimuksiinsa. Silloin Leningradissa oli vasta kuultu, että Tallgren oli lähettänyt kirjojaan sikäläisille tutkijoille VOKSin kautta; professori Leonid Antonovitš Matsulevitš (1886–1959) oli ainoa, jolla kirja oli itsellään, koska hän oli saanut sen suoraan postissa. Hudjakov piti koko Odessasta Minusinskiin ja Kaspianmerelle ulottuvan alueen kulttuureja yhteen laajaan ryhmään kuuluvina, ja kysymys oli vain siitä, mille ajalle nämä kulttuurit kuuluivat. Hudjakovin senhetkinen oma tutkimuskohde oli Maklašejevkan kulttuuri Volgalla. Sen hän oli ajoittanut enolitikumisiin ja arvellut sen perusteella, että suoraseinäistä keramiikkaa (*баночная керамика*) käyttänyt kulttuuri olisi syntynyt Kazanin seudulla ja levinnyt sieltä Mustanmeren aroille. Maklašejevka ja Hvalynsk olisivat muodostaneet yhden suuren kulttuuriryhmän. Kuitenkin Hvalynskin ja Andronovon kulttuurien syntykysymys pakotti hänet tarkastelemaan koko ongelmaa uudelleen, mutta siihen päätökseen hän odotti vielä Sergei Aleksandrovitš Teplouhovin (1888–1934) tutkimusta Siperian pronssikaudesta ja Pavel Sergejevitš Rykovin (1884–1942) artikkelia Hvalynskin kulttuurista (KK Coll. 230 M. G. Hudjakov Tallgrenille 8.11.1926; Salminen 2014: 155–156).

Kului vajaa kolme viikkoa, ja Hudjakov kirjoitti uudelleen. Nyt hän oli saanut Tallgrenin kirjan, jonka hän kertoi herättäneen suurta huomiota leningradilaisarkeologien keskuudessa; Aleksandr Spitsyn ja Boris Farmakovski olivat olleet erityisen mielissään Tallgrenin heistä kirjassaan lausumista sanoista ja siitä, että kirjassa oli ollut heidän kuvansakin. Hudjakov kommentoi nyt myös Tallgrenin materiaalia ja tuloksia katsoen tämän tutkimustuloksia osana maantieteellistä jatkumoa Mustanmeren aroilta Jeniseille; alueen itäistä osaa oli analysoinut Sergei Teplouhov uudessa tutkimuksessaan Minusinskin alueen haudoista. Hudjakoville nämä tutkimukset edustivat yhden teeman kahta puolta. Hudjakovin käsityksen mukaan Siperian Andronovon kulttuu-

ri oli läheistä sukua Volgan Hvalynskin kulttuurille ja Ukrainan hautakuoppakulttuurille (*srubnaja*). Hvalynskin kulttuurin hän arveli syntyneen kulttuurista, jota Gorodtsov oli nimittänyt ”kumpuhautojen ja kurgaaniorison-tin kulttuuriksi” (*погребеній в насypjah i на горизонте курганов*). Ne olisivat myöhäisempiä kuin Maklašejevkan kulttuuri. Hudjakov kysyi, mitä Tallgren arveli *banotšnaja keramika*-kulttuurista. Toisaalta Gorodtsov, Vera Vladimirovna Golmsten (1880–1942) ja Pavel Rykov erottivat kuoppahautakulttuurin kumpuhautakulttuurista kokonaan (KK Coll. 230 Hudjakov Tallgrenille 26.11.1926; Kuzminyh & Belozjorova 2014: 190–191; Kuzminyh 2019: 300–301; Sergei Kuzminyhin sähköposti kirjoittajalle 5.6.2023). Hudjakovin kommenttien taustalla olivat ennen kaikkea hänen intressinsä Volgan seudulla ja pohdiskelunsa sikäläisen kupari- ja pronssikauden suhteesta varsinkin itään mutta myös länteen.

Aleksandr Spitsyn kiitti kirjasta joulukuun 1926 alussa, mutta silloin hän kirjoitti vasta silmäilleensä sitä (KK Coll. 230 Spitsyn Tallgrenille 3.12.1926). Yksityiskohtaisempaan kommentointiin hän pääsi huhtikuussa 1927. Spitsyn oli Tallgrenin kanssa samaa mieltä, että Fatjanovon kulttuurilla saattoi olla yhteys länteen, mutta hän kysyi, mistä läntinen keramiikka oli tullut, olettaen sen olevan kuitenkin idästä peräisin. Hän arveli, ettei tämä kysymys ratkeaisi kovin pian. Seimaa hän piti monimutkaisena ilmiönä huomauttaen, että olisi selvitettävä myös sen suhde Hvalynskin ja Fatjanovon keramiikkaan. Tallgrenin kronologia ei vakuuttanut Spitsyniä, koska se perustui läntisten oppineiden kronologioihin, joita hän ei ollut koskaan pitänyt kovin vakaina tai pysyvinä. Häntä epäilytti kronologian lyhentäminen, Spitsynhän oli huomauttanut läntisen pronssikauden ja itäisen kuparikauden erillisyydestä ja epäillyt läntisiä kronologioita jo kommentoidessaan Tallgrenin väitöskirjaa 15 vuotta aiemmin (Salminen 2003: 159; 2014: 144, 146, 154–155). Spitsyn esitti myös yksittäisiin muinaisjäänkösiin ja esimerkiksi niiden ajoitukseen liittyviä kommentteja.

Tallgrenin yleisiä päätelmiä Spitsyn piti hyvin kiistanalaisina. Hänen mielestään oli selvää, että sivilisaatio oli tullut Mustanmeren aroille ensiksi idästä. Se pysyi ”äärettömän pitkän ajan” yhteydessä itäiseen kulttuurikeskukseen, ja läntiset yhteydet olivat myöhäisempiä ja näkyivät Dnepr- ja Sura-joille asti. Itäisen pronssikauden piirissä esiintyviä unkarilaisia esinetyyppejä Spitsyn piti merkkeinä pelkätään kaupasta, ei väestön siirtymisestä. Teoriaa ei Spitsynin mielestä voinut vielä muodostaa ennen kuin kaikki materiaali olisi tunnettu, ja hän huomauttaa Tallgrenin itsensäkin puhuvan tästä teoksensa lopussa. Hänen mielestään oli myös toivottavaa, että Tallgrenin kirja julkaistaisiin venäjäksi, koska se sisälsi niin paljon keskeistä materiaalia. Siinä yhteydessä kirjaa olisi syytä täydentää, mikä onnistuisi helposti vaikkapa Spitsynin itsensä keräämän materiaalin pohjalta. Irene Fabritius (Irina Fabritsius) voisi tehdä käännöksen. Villeistä hypoteeseista olisi pidättäydyttävä tai muotoiltava ne hyvin spekulatiivisesti ja kronologia olisi esitettävä äärimmäisen varauksellisesti (KK Coll. 230 Spitsyn Tallgrenille 15.3., 22.4.1927; Kuzminyh 2011: 7–8; Tallgrenin ja Fabritiuksen kirjeenvaihdosta ks. Kuzminyh & Sajenko 2023).

Myös Gregor Boroffka (Grigori Iosifovitš Borovka, 1894–1941) puuttui Tallgrenin esittämään kronologiaan eikä hyväksynyt Maikopin myöhäistä ajoitusta. Hänen mielestään Rostovtsevin esittämä rinnastus Egyptiin oli niin vakuuttava. Sen sijaan Tallgrenin tulkinta pohjoisista yhteyksistä vetosi häneen (KK Coll 230 Boroffka Tallgrenille 6.12., 29.12.1926).

N. Ernst kyseli, miksei Tallgren ollut käsitellyt Krimin vuoriston kiviarkkuhautoja, muttei kommentoinut kirjaa muuten (KK Coll. 230 N. Ernst Tallgrenille 8.12.1926). Sergei Petrovitš Šestjakov (1864–1940) esitti myös joitakin kommentteja ja piti kirjasta esitelmän Kazanin arkeologisessa seurassa (KK Coll. 230 Šestjakov Tallgrenille s. d., V. F. Smolin Tallgrenille 24.3.1927).

Mihail Rostovtsev julkaisi vuonna 1929 teoksen eläintyylistä Etelä-Venäjällä ja

Kiinassa² ja viittasi siinä Tallgrenin ”Pontide”-teokseen samoin kuin Fatjanovo-artikkeliin todeten, etteivät ne minolaisen kulttuurin analogiat, joiden perusteella Tallgren oli ajoittanut Kubanin kulttuurin noin vuosiin 1700–1500 eaa., vakuuttaneet häntä. Rostovtsevin oma ajoitus-han oli huomattavasti varhaisempi. Rostovtsev totesi samalla Tallgrenin olleen ensimmäinen, joka oli nostanut esiin Kubanin huomattavan vaikutuksen Keski-Venäjän suuntaan. Muuten hän ei kommentoinut Tallgrenin tutkimustuloksia (Rostovtzeff 1929: 19, 37).

Vielä keväällä 1932 Tallgren sai kirjastaan lyhyesti palautetta espanjalaiselta arkeologilta Juan Martínez de Santa-Olallalta (1905–1972), joka kirjoitti pitävänsä kirjaa tärkeänä, koska se antoi selkeän kuvan kohdealueensa tutkimusongelmista ja selitti pronssikautisia kulttuuri-ilmiöitä, joilla oli suuri merkitys ”meidän esihistoriallemme”, tarkoittaen tällä siis nähtävästi läntisemmän Euroopan esihistoriaa (KK Coll.230 Martínez de Santa-Olalla Tallgrenille 1.5.1932).

Keskustelun konteksti

Ukrainan alueelta ja yleisemmin Mustanmeren aroilta oli ennen Tallgrenin teosta ilmestynyt erilaisia aineistojulkaisuja, ja alueen löytöjä oli käsitelty muiden tutkimuskysymysten ja naapurialueiden kuten Unkarin, Puolan ja Keski-Venäjän esihistorian tai slaavikysymyksen samoin kuin laajemmin Euroopan esihistorian yhteydessä, mutta erikoistutkimusta arojen pronssikaudesta ei ollut ilmestynyt. Myöhempi, skyyttiläinen aika oli tosin saanut enemmän tutkijoiden huomiota osakseen kuin varhaisempi esihistoria. Keskeisimmän tutkimuksen siitä oli julkaissut Mihail Rostovtsev juuri vuonna 1925; hän oli käsitellyt myös iranilaisia ja kreikkalaisia Etelä-Venäjällä. Myös Aleksandr Spitsyn oli käsitellyt skyyttejä omis-sa tutkimuksissaan.³

Tallgrenin huomio kääntyi siis Ukrainan esihistorian suuntaan hänen hahmotellessaan keskivenäläisen pronssikauden kulttuu-

risia yhteyksiä (Tallgren 1911). Skyyttiläiseltä ajalta hän joutui vastaavan ongelman kanssa vastakkain kirjoittaessaan väitöskirjansa jatko-osaksi tarkoitettua Ananjino-tutkimusta (Tallgren 1919). Erilaisissa yksittäisiä esineryhmiä käsitelleissä artikkeleissaan vuodesta 1912 alkaen hän oli myös sivunnut niiden läntisiä vastineita. Suorimmat viittaukset Ukrainan alueelle esiintyvät hänen kahdessa artikkelissaan, jotka käsittelevät Keski-Venäjän Fatjanovo-kulttuurin juuria ja yhteyksiä, vuonna 1920 vain ohimennen mutta vuonna 1924 laajemmin. Tallgren pitää Dnepr-jokea yhtenä reittinä, jota pitkin Fatjanovo-kulttuurin yhteydet Keski-Eurooppaan ovat kulkeneet; tosin hän pitää Liettuan ja Itä-Preussin kautta kulkenutta pohjoista reittiä merkittävämpänä. Sen todettuaan hän tarkastelee kolmea arojen kulttuuria, joita hänen mukaansa ei ole vielä ajoitettu edes alustavasti. Ne ovat Tripolje⁴, Dneprin nuorakeramiikka ja arojen punamultahautakulttuuri, etenkin Donetsin katakombisivilisaatio. Tripoljea hän pitää näistä vähämerkityksisimpänä pohjoisten naapurikulttuurien kannalta, vaikka se onkin hänen mukaansa vaikuttanut naapureihinsa. Tallgren arvelee Tripoljen kulttuuria merkittävästi vanhemmaksi kuin Fatjanovo. Sen suhdetta Dneprin nuorakeramiikkaan ei Tallgrenin mukaan vielä tunneta, koska nuorakeramiikkaan johtanut kehitys ei ole missään näkyvässä. Sen sijaan Dneprin nuorakeramiikan sukulaisuus Fatjanovoon on selkeä. Kuparikautisten arohautojen kulttuuri, jonka keramiikassa Tallgren arvelee voitavan osoittaa yhteyksiä kampa- ja Fatjanovo-keramiikkaan, on orientoitunut nimenomaan etelään, siis Kaukasuksen suuntaan, ei pohjoiseen. Kronologisesti Tallgren pitää arohautoja ja Fatjanovoa samanaikaisina (Tallgren 1920: 16–17; 1924: 14–20).

Tallgrenin keskustelukumppanien tuotannossa Ukrainan alue ei ollut mitenkään näkyvä. Spitsyn oli tutkinut slaavilaista esihistoriaa ja yhtenä ensimmäisistä tavoitellut kokonaiskuvaa esihistoriallisesta kulttuurista Venäjällä ja hän oli kirjoittanut myös Tripoljen ja Fatjanovon kulttuureista (Klein 2014:

575), Hudjakov Volgan ympäristöä (Griškina & Kuzminyh 2008). Boroffka puolestaan tuli tunnetuksi lähinnä skyyttien tutkijana, eli hän katsoi varhaisempaa esihistoriaa klassisen kauden kautta. Tallgrenin saamien suhteellisen vähäisten kommenttien joukossa huomion-arvoisia ovat etenkin Spitsynin huomautukset (ks. edellä) havaittujen kulttuuri-ilmioiden itäisestä taustasta sekä hänen arvionsa, että teorian muodostamisesta olisi pidättäytyttävä niin kauan kuin koko materiaalia ei tunnettu, ja villit hypoteesit pitäisi jättää esittämättä.

Lev S. Klein on luonnehtinut Spitsyniä keräilijäksi (Klein 2014: 566). Mielenkiintoista on, että Oscar Monteliuksen (1843–1921) kuoltua Spitsyn N. I. Platonovan mukaan nimenomaan kiitti tätä siitä, että tämä ei pelännyt hypoteeseja vaan etsi niitä (Platonova 2010: 108). Spitsyn vannoi monteliaanisen typologisen metodin nimiin ja piti kulttuureja yhtenevinä etnisten ryhmien kanssa (Klein 2014: 573–577; Platonova 2010: 109–110). Sittemmin hänen kommenttinsa Tallgrenin teoksesta ovat osittain yllättäviä, varsinkin, mitä tulee hypoteesien välttämiseen.

Mihail Hudjakov katsoi Ukrainan esihistoriaa Volgalta käsin vielä voimakkaammin kuin Tallgren, ja hänen näkökulmastaan oli kiinnostavaa, olisiko tuo Srubnajan ja Hvalynskin kulttuuripiiriin yhdistyvä banotšnaja keramika todella levinnyt Kazanin ympäristöstä Mustanmeren aroille (Hudjakovin tuotannosta yleisesti ks. Griškina & Kuzminyh 2008).

Spitsyniä ja Boroffkaa lukuun ottamatta palaute nousi siis melko suppeista alueellisista näkökulmista eivätkä kommentoijien kysymykset juuri keskustelleet keskenään. Lähes ainoa niitä välillisestikään yhdistävä tekijä oli kronologia. Kronologiset kysymykset hallitsivat arkeologiaa muutenkin, sillä ajoitusten perustuessa vertailevaan typologiaan ja sitä kautta sitomiseen tunnettuihin kirjallisiin lähteisiin se vei suuren osan tutkijoiden huomiosta; se oli myös ratkaiseva selvitetessä kulttuurivaikutteiden liikkumista mutta myös altis ennakkokäsitysten aiheuttamille virhetulkinnoille. Tallgren oli ensimmäinen tai ainakin

yksi ensimmäisiä, joka pyrki määrittämään absoluuttista kronologiaa Mustanmeren arojen pronssikaudelle. Kaukasukselle oli taasen esitetty toisistaan hyvinkin paljon poikkeavia kronologioita: Childe (1925: 149) huomauttaa, että siinä missä Mihail Rostovtsev ajoitti Maikopin löydöt vuoden 2500 eaa. paikkeille, Boris Farmakovski piti niitä tuhat vuotta nuorempina.

Tallgren jatkoi Ukrainan pronssikauden käsittelyä varsinaisesti vain yhden löytöryhmän osalta: vuonna 1929 hän julkaisi artikkelin eräistä uusista savi-idolilöydöistä liittäen nekin läntiseen ja lounaiseen kulttuuriyhteyteen (Tallgren 1929b).

Miten Ukrainan esihistorian analysointi heijastui Tallgrenin muuhun myöhempiin tuotantoon? Tallgren suuntasi huomionsa 1920-luvun lopussa ja 1930-luvun alussa voimakkaasti Kaukasuksen esihistoriaan (Tallgren 1929a; 1930; 1931; 1934). Aiemmin Kaukasus oli hänelle tie, jonka kautta hän pyrki ajoittamaan ja sijoittamaan kulttuuriseen kontekstiinsa keskivenäläisiä kulttuureja, erityisesti Fatjanovoa, mutta nyt se nousee itsenäiseksi tutkimusongelmaksi. Tässä yhteydessä Ukrainan ja sitä ympäröivän arovyöhykkeen löydöistä tulee Kaukasuksen löytöjä ajoittava ja kontekstoiva vertailukohta. Kubanin ristijalkaisille astioille, joita Tallgren kutsuu suitsukemaljoiksi, samoin kuin muulle keramiikalle hän löytää suoran vastineen Donetsin katakombihaudoista, jotka hän laajemmin yhdistää itäisen ja keskisen Välimeren rannikon eneoliittiseen kulttuuriin. Tallgren ajoittaa kulttuurivaiheen samanaikaiseksi Aunjetitzin kulttuurin alun kanssa pitäen sitä Kaukasuksen pronssikauden keskimmäisenä vaiheena. Myös Kaukasuksen tikareille on vastineita Dneprin ja Dnestrin jokialueilla (Tallgren 1929a: 31–38). Seuraavanakin vuonna hän viittaa Ukrainaan yhtenä suuntana, johon Maikopin kulttuuri oli suuntautunut (Tallgren 1930: 176). Myös vuonna 1934 julkaistussa laajassa artikkelissaan Kaukasuksen esihistoriasta, lähinnä Kubanista ja Maikopista Tallgren viittaa Ukrainan arojen katakombihautojen yhtäläisyyteen toisaal-

ta Mykenen luuhautojen, toisaalta Maikopin löytöjen kanssa ja pitää sitä Itä-Euroopan esihistorian kronologian kannalta keskeisenä. Ne olisivat hänen mukaansa samanaikaisia Troija II:n häviön kanssa, Tallgrenin käsityksen mukaan absoluuttisin luvuin ilmaistuna noin 1600–1500 eaa. (Tallgren 1934: 34–37).⁵

Myöhemmin Tallgren ei siis enää käsitellyt Ukrainan pronssikautta erityisenä tutkimusongelmana, mutta hänen siitä esittämänsä analyysi antoi työkalun käsitellä yhtä yhteyssuuntaa varsinkin Kaukasuksen kupari- ja pronssikaudessa.

Bibliografia

- Artamonow, M. 1970. *Goldschatz der Skythen in der Eremitage*. Hanau/M.: Verlag Werner Dausien.
- Childe, V.G. 1925. *The Dawn of European Civilization*. New York: Alfred A. Knopf.
- Gorodtsov, V.A. [Городцов, В.А.] 1910. *Бытовая археология. Курс лекций*. Москва: Мовковский Археологический Институт.
- Griškina, M.V. & Kuzminyuh, S.V. [Гришкина, М.В. & Кузьминых, С.В.] 2008. Михаил Георгиевич Худяков как историк. Худяков, М.Г., *История Камско-Вятского края. Избранные труды*: 5–48. Ижевск: Удмуртия.
- Kivikoski, E. 1960. *Tehty työ elää*. A. M. Tallgren 1884–1945. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- KK Coll. 230, A.M. Tallgrenin kirjekoelma, Kansalliskirjasto.
- Klein, L.S. [Клейн, Л.С.] 2014 *История российской археологии: учения, школы и личности. Том I*. Санкт-Петербург: Евразия.
- Kuzminyuh, S.V. [Кузьминых, С.В.] 2011. А. А. Спицын и А. М. Тальгрэн: из истории отечественной археологии начала XX века. *Tver Archaeological Collection*, Issue 8, Volume II: 5–27. Tver: Tver State United Museum, Tver Scientific-Research Historical-Archaeological and Restoration Centre Ltd.
- Kuzminyuh, S.V. [Кузьминых, С.В.] 2019. М.Г. Худяков: из неизданного при жизни. *Археология евразийских степей* 2/2019, *Эпоха бронзы и ранний железный век. Материалы круглого стола «Древности нижнего Прикамья и 160 лет археологии Ананьинского могильника*: 292–305.
- Kuzminyuh, S.V. & Belozjorova, N.I. [Кузьминых, С.В. & Белозерова, Н.И.] 2014. В.А. Городцов и Казань: поездка 1920. года. *Поволжская Археология* 4/2014: 186–202.
- Kuzminyuh, S.V. & Sajenko, V.M. [Кузьминых, С.В. & Саенко, В.М.] 2023. «Я вошла в археологию ощупью»: письма И.В. Фабрициус А.М. Тальгрэну. *Stratum Plus* 2/2023: 229–272.
- Kuzminyuh, S.V. & Usatšuk, A.M. [Кузьминых, С.В. & Усачук, А.М.] 2016. «С нетерпением жду ответа от Вас (письма Н.Е. Макаренко Э.Х. Миннзу). Л.В. Višnjanski (toim.) *Ex Ungue Leonet. Сборник статей 90-летия Льва Самуйловича Клейна*: 63–92. Санкт-Петербург: Нестор-История.
- Platonova, N.I. [Платонова, Н.И.] 2010. *История археологической мысли в России, вторая половина XX – первая треть XIX века*. Санкт-Петербург: Нестор-История.
- Rostovtzeff, M. 1929. *The Animal Style in South Russia and China*. Princeton Monographs in Art and Archaeology XIV. Princeton: Princeton University Press.
- Salminen, T. 2003. *Suomen tieteiliset voittomaat. Venäjä ja Siperia suomalaisessa arkeologiaassa 1870–1935*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 110. Helsinki.
- Salminen, T. 2014. *Kollegat, ystävät ja kiistakumppanit. Suomalaisen arkeologien kansainväliset yhteydet 1870–1950*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja 122. Helsinki.
- Tallgren, A.M. 1911. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland I. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nordwestrussland. Die ältere Metallzeit in Ostrussland. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XXV:1: 1–229. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Tallgren, A.M. 1919. *L'époque dite d'Ananino dans la Russie orientale. Die Kupfer- und Bronzezeit in Nord- und Ostrussland II*. Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja XXXI. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Tallgren, A.M. 1920. L'âge du cuivre dans la Russie centrale. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* XXXII:2: 1–23. Helsinki: Suomen Muinaismuistoyhdistys.
- Tallgren, A.M. 1924. Fatjanovkulturen i Centralryssland. *Finskt Museum* XXXI (1924): 1–30.
- Tallgren, A.M. 1926. *La Pontide préscythique après l'introduction des métaux*. Eurasia Septentrionalis Antiqua II. Helsinki.
- Tallgren, A.M. 1927. Pronssikausi Mustanmeren aroilla. *Suomen Museo* XXXIV(1927): 1–34.
- Tallgren, A.M. 1929a. Etudes sur le Caucase du nord. *Eurasia Septentrionalis Antiqua* IV: 22–40.
- Tallgren, A.M. 1929b. Nya leridoler från Ukraina och deras kulturställning. *Finskt Museum* XXXV(1928): 28–44.

- Tallgren, A.M. 1930. Caucasian monuments. The Kazbek Treasure. *Eurasia Septentrionalis Antiqua* V: 109–182.
- Tallgren, A.M. 1931. Zu der nordkaukasischen frühen Bronzezeit. *Eurasia Septentrionalis Antiqua* VI: 126–145.
- Tallgren, A.M. 1934. Sur les monuments mégalithiques du Caucase occidental. *Eurasia Septentrionalis Antiqua* IX: 1–46.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston arkeologian dosentti, joka on tutkimuksissaan keskittynyt arkeologian historiaan.
timojsalmin@gmail.com

Loppuviitteet

- 1 Skyyttiläinen eläintyyli on ollut arkeologisen tutkimuksen kohteena jo 1800-luvulla. Tyyli ajoittuu 600–200-luvuille eaa., ja sen ominaispiirteisiin kuuluvat mm. eläimenmuotoiset tai eläinaiheilla koristellut käyttöesineet, eläinten pelkistäminen tyypillisiin osiinsa kuten nokkaan ja metsä- ja vuoristoseutujen fauna, esim. hirvet ja kotkat. Tyyli levisi koko Etelä-Venäjälle ja -Siperiaan. Rostovtzeff 1929: erit. 17, 28, 29; Artamonow 1970: 9–91 mutta erit. 25, 28–29.
- 2 Rostovtsevin teos perustuu hänen Princetonin yliopistossa Yhdysvalloissa vuonna 1925 pitämiinsä luentoihin.
- 3 Tallgren 1926: 229–237 olevassa kirjallisuusluettelossa on aihepiirin kannalta keskeinen kirjallisuus vuoteen 1925 asti.
- 4 Childe 1925: 159 oli tosin todennut, että mahdollisesti Tripoljen kanssa yhteen kuuluvan Erösdin kulttuurin alun täytyi olla reilusti ennen vuotta 2500 eaa.
- 5 ”Le synchronisme: tombes à catacombe – Unétique – tombes à fosse mycénienes (env.1.550 avant J.C.) semble certain et s'adapte parfaitement à la chronologie relative de l'Europe orientale.” Tallgren 1934: 34.
”Maïkop, les tombes à fosse de Mycènes, la destruction de Troie II et une certaine partie de la culture d'Unétique remontent donc à env. 1.600–1.500.” Tallgren 1934: 36.